

มนุษย์ต้องการศาสนา หรือ ศาสนาต้องการมนุษย์
บทวิเคราะห์ว่าด้วยศรัทธาและปัญหาในพระพุทธศาสนาเถรวาท
HUMAN BEINGS NEED RELIGION OR RELIGION NEEDS
A CRITICAL STUDY ON FAITH AND PROBLEM IN THERAVADA BUDDHISM

พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี,ดร.ป.ธ.๙

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วังน้อย ออยุธยา

๑. บทนำ

เป็นที่ถกเถียงกันมาอย่างต่อเนื่องว่าศาสนาจำเป็นต่อชีวิตหรือไม่ เพราะไม่ว่าจะมีปัญหาใดก็ตามเกิดขึ้น ทุกคนมักจะโยงไปสู่ความเชื่อใดความเชื่อหนึ่งเสมอ โดยเฉพาะความเชื่อนั้นล้วนมีต้นเหตุก็มาจากศาสนา โดยเฉพาะเหตุการณ์สะเทือนขวัญที่เกิดขึ้นเมื่อคนอาหรับ ๑๙ คนจี้เครื่องบิน ๔ ลำ ในวันที่ ๑๑ กันยายน ค.ศ.๒๐๐๑ เขาเหล่านั้นแม้จะถูกประณามว่าเป็นผู้ก่อการร้ายที่ก่ออาชญากรรม แต่ก็มีหลายคนในประเทศอิสลามกลับคิดว่าคนเหล่านี้เป็นผู้พลีชีพ วีรบุรุษ และนักรบ^๑ ที่จริงปัญหาลักษณะเดียวกันนี้ปรากฏไปทั่ว ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็มีเหตุการณ์ทำร้ายกันหลายครั้ง ย้อนหลังไปเมื่อราว พ.ศ.๒๕๐๗ ก็มีการทำร้ายกันในไซ่ง่อน ประเทศเวียดนาม มีเหตุการณ์การประท้วงของชาวพุทธที่ถูกกดขี่โดยผู้นำที่นับถือศาสนาคริสต์จนเกิดความลำเอียงขึ้น การเรียกร้องครั้งนั้นทำให้เกิดการเสียชีวิตไปถึง ๑๓ คน และบาดเจ็บอีก ๓๗ คน^๒ ในบทความนี้จึงต้องการนำเสนอแนวคิดเห็นต่างๆ เท่าที่จะช่วยประมวลให้เห็นภาพความเชื่อในแง่มุมทางศาสนาโดยเฉพาะเหตุการณ์ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา เพื่อสะท้อนแง่มุมทางความเชื่อที่เปลี่ยนแปลงมนุษย์อันจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาว่าศาสนาจำเป็นต่อมนุษย์หรือไม่

๒. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ปัญหาเรื่องศาสนาจำเป็นต่อมนุษย์หรือไม่ มีการนำเสนอทฤษฎีที่สำคัญ เพื่อประโยชน์ต่อการพิจารณาปัญหาดังกล่าว ดังต่อไปนี้

๑.๑ กลุ่มที่เห็นว่าศาสนาไม่มีความจำเป็นต่อชีวิต โดยมองว่าศาสนาทำให้เกิดความแตกแยกทางความคิด จึงไม่ควรนำความเชื่อทางศาสนามาโยงเกี่ยวกับชีวิต เพราะมีกลุ่มนักปรัชญา

^๑ ลู มาร์ตินอฟฟ์, *The big questions ชีวิตนี้มีคำถาม*, แปลโดย สุรพงษ์ สุวจิตตานนท์, (กรุงเทพมหานคร: มายด์, ๒๕๕๑), หน้า ๓๘-๓๙.

^๒ พล.ต.ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, *พระพุทธศาสนากับคึกฤทธิ์*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๔๘), หน้า ๒๓๐-๒๓๑.

หลายคนพบว่าความเชื่อมีบทบาทสำคัญต่อชีวิตของเราทั้งทางที่เป็นประโยชน์และมีโทษ ไม่ว่าจะใครก็ตามถ้าเชื่อในสิ่งใดก็ตามก็มักจะมีคนเชื่อในทางตรงข้ามเสมอ และเมื่อขัดแย้งกันก็เข้ากันไม่ได้นำไปสู่การทำร้ายกัน เช่น นีโร จักรพรรดิโรมันที่เชื่อว่าพระเจ้ามีหลายพระองค์ก็สั่งสังหารคนที่เชื่อคริสต์ศาสนา เป็นต้น^๓ จึงมีนักคิดบางกลุ่มที่ปฏิเสธการครอบงำของศาสนาที่มีต่อการเมือง เช่น กลุ่มฆราวาสนิยม (secularism) ที่ถือว่าการแยกศาสนาออกจากการเมืองและรวมไปถึงการแยกประเด็นความแตกต่างทางปรัชญาและเทววิทยาออกจากกันในสภาวะสมัยใหม่ (modernity) เส้นทางการเมืองของสภาวะสมัยใหม่ที่ไม่ยอมให้ศาสนาเข้ามามีบทบาทในพื้นที่สาธารณะนั้นทำให้ปรัชญาสถาปนาการผูกขาดประเด็นทางการเมือง (monopolization of politics) ได้ ดังจะเห็นได้จากสาขาวิชาของวิชาการเมืองที่มีแต่ปรัชญาการเมืองกลับไม่มีเทววิทยาทางการเมือง ถ้าจะกล่าวอีกนัยหนึ่งการสถาปนาอำนาจของปรัชญาแทนที่เทววิทยาคือการสถาปนาอำนาจโลกียะ^๔ ดูเหมือนนักคิดที่พยายามแยกศาสนาออกจากการเมือง เพื่อให้มนุษย์มีความเป็นอิสระจากข้อผูกมัด และความเป็นอิสระนั้นเป็นตัวกำหนดรูปแบบการปกครองของมนุษย์เองโดยไม่ยุ่งเกี่ยวกับศาสนาแต่อย่างใด แต่ก็ยังเป็นข้อถกเถียงกันต่อมาอีกว่าประวัติศาสตร์ของศาสนาไม่ได้มีการแยกการเมืองออก เพราะประวัติศาสตร์ของการเมืองและศาสนาไม่สามารถแยกออกจากกันได้ จะเห็นได้ว่าลักษณะการเป็นผู้นำและการเป็นศาสดาแทบจะไม่มี ความแตกต่างกัน^๕ ในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในสังคมไทยเองก็ดูจะไม่แยกศาสนาออกจากการเมือง ตามที่ศาสตราจารย์กิตติคุณปรีชา ช่างขวัญยืนสรุปว่า "ยังไม่เห็นว่ามีที่ใดหรือสมัยใดที่ศาสนากับการเมืองไม่เกี่ยวข้องกันเลย"^๖ เมื่อสังคมและการเมืองดูจะไม่สามารถแยกขาดจากศาสนาได้จริงๆ มนุษย์จึงควรพิจารณาเรื่องศาสนาในมุมมองอื่นใดได้อีก และดูเหมือนจะมีนักคิดอีกกลุ่มหนึ่งที่เสนอเหตุผลในการเข้าใจศาสนามากยิ่งขึ้น

๑.๒ กลุ่มนักคิดเชิงอุดมคติ (Ideology) ที่มองศาสนาว่าสามารถทำให้มนุษย์ดีขึ้น มีหลักปฏิบัติที่ทำให้เราสามารถพัฒนาจิตใจมนุษย์ได้ ถ้าไม่มีศาสนามนุษย์ก็ไม่รู้จะปฏิบัติตนอย่างไรให้พ้นจากความทุกข์ได้ กลุ่มนี้ดูจะสอดคล้องกับแนวคิดแบบตะวันตกกลุ่มหนึ่งที่มีทัศนะว่าศาสนานั้นเกิดจากความเชื่อ การพิสูจน์ความเชื่อนั้นทำได้ด้วยเหตุผล เช่น เซนต์ออกัสติน (St. Augustine) ยืนยันว่า "พระเจ้าเป็นสิ่งที่อยู่ในจิตมนุษย์ทุกคนโดยธรรมชาติ โดยไม่อาจแยกออกจากจิตมนุษย์

^๓ ลู มาร์ซิออฟฟ์, *The big questions ชีวิตนี้มีคำถาม*, แปลโดย สุรพงษ์ สุวจิตตานนท์, หน้า ๓๘.

^๔ ธเนศ วงศ์ยานนาวา, "บทนำ Carl Schmitt: ตำนานแห่งเทว" ว่าด้วยมิตรและศัตรู, *รัฐศาสตร์สาร ปีที่ 35 ฉบับที่ 3* (กันยายน-ธันวาคม 2557), หน้า ๑๒.

^๕ Georges Dumezil, *Mitra-Varuna: An Essay on Two Indo-European Representations of Sovereignty*, tr. by Derek Coltman, (New York: Zone Books, 1988) อ้างใน ธเนศ วงศ์ยานนาวา, "Carl Schmitt และเอกเทวนิยม: ตำนานแห่งความเป็นรัฐ/การเมือง", *รัฐศาสตร์สาร ปีที่ 35 ฉบับที่ 3* (กันยายน-ธันวาคม 2557), หน้า ๑๕๑.

^๖ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, *วิกฤตพุทธศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๔๒), หน้า ๒๘๖-๒๘๗.

ได้เลย"^๗ โดยแนวคิดดังกล่าวตั้งอยู่บนเหตุผลที่ว่าแค่เราคิดว่าไม่มีพระเจ้า พระเจ้าก็มีอยู่ในความคิดของเราแล้ว เพราะถ้าไม่มีพระเจ้าแล้วอะไรที่จะทำให้เราคิดถึงพระเจ้าได้ เป็นประเด็นที่น่าคิด และมีนักปรัชญาภาษาได้ให้เหตุผลได้น่าฟังว่า การที่เราคิดถึงสิ่งที่ไม่ได้อยู่จริง เช่น ม้าบิน เป็นต้น ได้นั้นเราก็คิดมาจากความคิดเรื่องม้ากับนก และเมื่อผสมกันของสิ่งที่เป็นไปได้ทั้งสองก็อาจทำให้ม้าบินเป็นไปได้เช่นกัน แต่หากเราปฏิเสธสิ่งเหล่านี้ก็เท่ากับปฏิเสธความเป็นไปได้ของม้าและนกเช่นกัน^๘ เป็นการยืนยันความมีอยู่ของม้าบินได้ผ่านผ่านความคิดว่ามีม้าและนกได้ในกรณีนี้

ต่อมาเมื่อนักจิตวิทยาพยายามให้เหตุผลต่อความเชื่อดังกล่าวนี้มาจากมนุษย์เรานี่เอง เพราะศาสนาและความคิดถึงสิ่งที่ไม่จริงนั้นล้วนมาจากความเชื่อ และความเชื่อเป็นเรื่องของมนุษย์ ไม่ใช่เทพเจ้าเป็นผู้สร้าง โดยพิจารณาจากความเชื่อทางศาสนาและข้อปฏิบัติที่นั้นถูกสร้างขึ้นจากมนุษย์และไม่ใช้การเปิดเผยจากพระเจ้าแต่อย่างใด มนุษย์สร้างสิ่งเหล่านี้ขึ้นมาด้วยความเชื่อว่าจะสามารถติดต่อกับพระเจ้าได้ นั่นคือจุดเริ่มต้นของศาสนาและเป็นรูปแบบเฉพาะทางศาสนาเช่นกัน เราอาจเข้าใจศาสนาจากมิติของมนุษย์ว่าไม่ได้เกิดขึ้นมาเพื่อแสวงหาการติดต่อกับพระเจ้าโดยตรง แต่ที่พวกเขาจำเป็นต้องทำ ก็เหมือนเรามองมนุษย์ที่เกิดขึ้นมาในโลกนี้พร้อมกับความต้องการด้านอาหาร เช่นเดียวกับมนุษย์เองก็ต้องการความรักเช่นกันโดยเฉพาะจากพระเจ้า ศาสนาจึงเกิดขึ้นและทำหน้าที่ตอบสนองสิ่งนั้น แม้แต่นักจิตวิทยาอย่างซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) ก็ดูจะเห็นด้วยว่าเราไม่ได้ต้องการที่จะใกล้ชิดพระเจ้าที่อยู่ที่ไหนสักแห่งอย่างที่เรารู้ใจ ทั้งหมดเป็นแค่ความปรารถนาของตนเองต่างหาก โดยความปรารถนานี้เริ่มตั้งแต่ก่อนจะมีศาสนา เป็นประสบการณ์แบบเด็กๆ ที่จินตนาการถึงพระเจ้าว่าจะให้โอกาสแก่เขาเป็นครั้งที่สอง เหมือนการที่เด็กๆ ได้รับการคุ้มครองและการให้อภัยจากพ่อที่พวกเขาเคยได้รับในอดีตเวลาทำผิดพลาด^๙

ความเชื่อพระเจ้าเป็นสิ่งที่อยู่จริง แต่อยู่ภายใต้ประสบการณ์ที่มีความเป็นไปได้มากกว่า เพราะทุกความเชื่อล้วนมาจากประสบการณ์ของแต่ละคน แต่ทุกความเชื่อต่างต้องมีจุดมุ่งหมายว่าจะนำไปสู่อะไร นอกจากจะเป็นที่ฟังฟังแล้วยังต้องช่วยบำบัดความทุกข์ให้กับชีวิตเราได้ด้วย ดังกรณีต่อไปนี้

ก. ดับความทุกข์ในชีวิต ปัญหาที่เกิดจากธรรมชาติ เช่น ความเจ็บป่วยหรืออดอยาก เป็นต้น โดยการแก้ไขปัญหาดังกล่าวอาจมาจากอำนาจความเชื่อบางอย่าง กรณีที่โยเซฟ ในศาสนา

^๗St. Augustine, "In Joan Evang", In *The Christian philosophy of Saint Augustine*, (New York: Random House, 1967), p.11.

^๘Bimal Krishna Matilal, *Logic, Language and Reality : Indian Philosophy and Contemporary Issues*, second edition, (Delhi: Motilal Banarsidass Publishers Private Limited, 2008), p.80.

^๙Robert A. Segal, *The Blackwell Companion to the Study of Religion*, ed. by Robert A. Segal, (UK : Blackwell Publishing Ltd., 2006), p. xiv-xv.

ยิวที่เป็นทาสอยู่ในอียิปต์ก่อนจะใช้วิชาโหราศาสตร์จนได้เป็นอัครเสนาบดีดูแลทุกข์สุขของชาวอียิปต์ เนื่องจากความสามารถทำนายว่าจะเกิดข้าวยาก แห้งแล้งจึงได้เตรียมขังฉางไว้ จนเมื่อประชาชนอดอยากก็ได้อาศัยอาหารที่เก็บไว้นั้นทำให้รอดพ้นภัยมาได้ หรือกรณีที่พระเยซูในศาสนาคริสต์ สามารถรักษาโรคเรื้อนให้หาย รักษาคนเป็นง่อยให้เดินได้ รักษาคนตาบอดให้กลับแลเห็นได้ พอพระองค์แตะตัวคนป่วยเพียงคำเดียว โรคก็จะหาย หรือบางครั้งคนป่วยมาแตะต้องผ้าที่พระเยซู นุ่งห่มโรคก็จะหายเช่นกัน^{๑๐}

ข. ดับความทุกข์ในสังคม ปัญหาที่เกิดจากมนุษย์ด้วยกัน จะพบว่าศาสนาโบราณเช่น โมเสสของศาสนายิวนำพาชาวฮีบรูหนีจากทหารอียิปต์ต้องประสบความลำบาก จนชาวฮีบรูทนความลำบากไม่ได้ก็พากันคิดว่า โมเสสจะพาพวกเรามาตาย ความเลื่อมใสศรัทธาที่มีต่อโมเสสเริ่มเสื่อมคลายลง ศรัทธาที่มีต่อพระเจ้านั้นก็เริ่มลดน้อยถอยลงไป ในที่สุดชาวฮีบรูก็แตกความสามัคคีกันเป็นหลายพวกหลายฝ่าย โมเสสจึงอธิษฐานบนยอดเขาและได้นำบัญญัติ ๑๐ ประการลงมาและบอกว่า ชาวฮีบรูต้องรับทุกข์เพราะประพฤติชั่วกันมาก บัญญัติ ๑๐ ประการนี้ถ้าไม่เชื่อก็ต้องถูกลงโทษ ทำให้ชาวฮีบรูกลับมาสามัคคีกันอีกครั้ง^{๑๑} ขณะที่ศาสนาอิสลามก็ดูจะยึดโยงเรื่องความเป็นเอกภาพ ดังจะเห็นได้จากการสืบทอดตำแหน่งที่เรียกว่า กาลิบ โดยอำนาจหน้าที่ของกาลิบสูงกว่ามหากษัตริย์ธรรมดา เพราะเป็นผู้มีอำนาจทั้งศาสนจักรและอาณาจักร เป็นวิธีการใหม่ของศาสนาอิสลาม เพื่อป้องกันการแก่งแย่งแข่งดีกันระหว่างบ้านเมืองกับศาสนา ทำให้เกิดความเป็นเอกภาพหรือความสามัคคี สร้างความสงบสุขให้เกิดขึ้นในสังคม^{๑๒}

ค. ดับความทุกข์ทั้งสองอย่างได้ พระพุทธศาสนาเกิดเพื่อความดับทุกข์ที่เกิดจากการเกิด แก่ เจ็บและตายเป็นหลัก กล่าวคือ เมื่อมนุษย์ถูกภัยทางธรรมชาติคุกคามแล้วไม่สามารถป้องกันได้ จึงยกให้เป็นเรื่องของเทพเจ้าดลบันดาล จึงเชื่อว่ามีเทพเจ้าอยู่ในภูเข า ในป่า จึงพากันยึดเอาภูเขา ป่าอาราม และรุกขเจดีย์เอาเป็นที่พึ่ง แต่ความเชื่อนั้นก็ถูกตั้งคำถามต่อมาว่า แม้มนุษย์จะเชื่อในสิ่งเหล่านั้นก็ยังไม่อาจรอดพ้นจากทุกข์ไปได้ เพราะยังคงเกิดมีภัยธรรมชาติ ยังมีความอดอยาก และพวกที่เชื่ออาจเข้าใจไปอีกว่าเรายังทำพิธีอ่อนวอนต่อเทพเจ้าประจำภูเข า ป่าอาราม และรุกขเจดีย์ไม่มากพอ เทพเจ้าจึงไม่ยังไม่พึงพอใจ^{๑๓} แทนที่จะเชื่อว่าที่พึ่งนั้นไม่ใช่สิ่งที่ดี ไม่ใช่สิ่งที่สมบูรณ์ แต่ ถ้าไม่ให้เชื่อสิ่งนั้นก็ไม่ได้หมายความว่าจะไม่ให้เชื่ออะไรเลย ความเชื่อยังเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำเนินชีวิต เพียงแต่เราควรเชื่อในสิ่งที่จะนำไปสู่ความดับทุกข์ได้จริง พระพุทธเจ้าเสนอให้เชื่อใน

^{๑๐}อนันตชัย จินดาวัฒน์, ประวัติศาสตร์โลก (ฉบับสมบูรณ์) จากยุคหินถึงโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพมหานคร: ยิปซี สำนักพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๑๗๖-๑๗๗, ๑๘๗-๑๘๘.

^{๑๑}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๐-๑๘๑.

^{๑๒}อ้างแล้ว.

^{๑๓}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), สถานการณ์พระพุทธศาสนาทวนกระแสสังคมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๖-๗.

พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ เมื่อมีความเชื่อจึงต้องสร้างปัญญาในอริยสัจ ๔ คือทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความกำเริบทุกข์ และอริยมรรคอันให้ถึงความสงบระงับทุกข์ด้วยปัญญาอันชอบ^{๑๔} เมื่อดับทุกข์ให้ตนเองให้ได้ก่อนแล้วจึงจะดำเนินชีวิตต่อไปเพื่อดับทุกข์หรือสร้างสุขให้สังคมด้วย เพราะคำสอนหรือพระธรรมนั้นควรเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่หมู่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่หมู่ชน^{๑๕} ความสุขสงบสังคมจึงเป็นผลที่เกิดจากชีวิตของบรรลู่ถึงความดีสูงสุดก่อนแล้วจึงนำเผยแพร่แก่ผู้อื่นต่อไป

แนวคิดเรื่องความดับทุกข์ทั้งในแง่ตนเองและสังคมได้ถูกหยิบมาพิจารณาถึงความจำเป็นของศาสนาจึงเป็นประเด็นที่เราไม่ควรมองข้าม เพราะศาสนาได้กลายเป็นผลที่เกิดขึ้นจากปัญหาในสังคมที่หาทางออกไม่ได้นำไปสู่การมีบุคคลจะหลีกเลี่ยงด้วยวิธีการที่ต่างออกไปจากเดิม เช่นเดียวกับที่พระยาสกุลบุตรกล่าวว่า "ที่นี้วุ่นวายหนอ ที่นี้ขัดข้องหนอ" พระพุทธองค์ตรัสว่า "ที่นี้ไม่วุ่นวายหนอ ที่นี้ไม่ขัดข้องหนอ"^{๑๖} การหาหนทางดับทุกข์ที่ต่างออกไปจึงทำให้ศาสนาเกิดขึ้น ไม่ใช่เน้นไปที่ความเชื่อเท่านั้น แต่ต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ การดับทุกข์ทั้งตนเองและสังคมเป็นหลักนั่นเอง

๓. วิเคราะห์มนุษย์กับศาสนาตามแนวคิดพระพุทธศาสนาเถรวาท

การพูดถึงศาสนาว่าเป็นสิ่งจำเป็นหรือไม่ การให้เหตุผลข้างต้นดูจะให้น้ำหนักไปทางว่าศาสนาเป็นสิ่งจำเป็น แต่ก็ต้องเข้าใจในส่วนของมนุษย์เองด้วยว่าเมื่อสร้างศาสนาขึ้นมาจะเกิดคำถามตามมาว่า "ระหว่างศาสนากับมนุษย์ควรให้ความสำคัญกับสิ่งใดมากกว่า" กล่าวคือ ศาสนาควรนำมนุษย์หรือมนุษย์ควรนำศาสนา เพราะตามแนวคิดแบบสังคมวิทยา ศาสนาควรมีหลักการที่เหมาะสมทั้งการใช้ชีวิตแบบคนเดียวและแบบเป็นสังคม โดยรูปแบบทางศาสนาจะอาศัยบุคคลในการเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับบริบทต่างๆ ตัวอย่างเช่นในปัจจุบันจำนวนผู้หญิงที่นับถือศาสนาคริสต์มีมากกว่าผู้ชาย รูปแบบทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงก็จะเปลี่ยนแปลงไปและมีเหตุผลที่รองรับทางสังคมมากขึ้น^{๑๗} ในพระพุทธศาสนาเองก็มีเหตุการณ์เดียวกันนี้เช่นการบวชภิกษุณีที่พระอานนท์ขอให้บวชนางภิกษุณี^{๑๘} ทำให้เกิดคณะสงฆ์ที่ประกอบด้วยภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา แต่หากไม่มีเหตุการณ์ดังกล่าวคณะสงฆ์อาจมีแค่ภิกษุ อุบาสก อุบาสิกาที่เป็นไปได้

การเปลี่ยนแปลงทางศาสนาจึงส่งผลกระทบต่อระบบความเชื่อเดิมที่ให้ความสำคัญกับกลุ่มคนที่เป็ใหญ่ในทางสังคมเป็นหลัก แม้จะมีความเชื่อว่าศาสนาจะสามารถนำพาความสงบสุขมา

^{๑๔} ชู.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๔/๒๘.

^{๑๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๑/๓๗.

^{๑๖} อานรายละเอียด วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๕-๒๖/๒๕.

^{๑๗} Grace Davie, "Sociology of Religion", *The Blackwell Companion to the Study of Religion*, p.171-172.

^{๑๘} ดูรายละเอียดใน วิ.จ. (ไทย) ๗/๕๑๓-๕๑๖/๒๐๖-๒๐๙.

ให้ แต่การตีความว่าศาสนาเป็นอย่างไรนั้นก็ยังคงต้องอาศัยบุคคลที่เกี่ยวข้องอยู่นั่นเอง ในพระพุทธศาสนาแม้จะให้ความสำคัญกับหลักธรรมและวินัยตั้งที่พระพุทธเจ้าทรงยกธรรมวินัยไว้แทนพระองค์ว่า "ธรรมและวินัยอันใด เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่พวกเธอ ธรรมและวินัยอันนั้นจักเป็น ศาสดาของพวกเธอ โดยกาลล่วงไปแห่งเรา"^{๑๙} แต่ศาสนาหรือธรรมวินัยในพระพุทธศาสนาจะนำไปได้ก็ ยังจำเป็นต้องอาศัยมนุษย์อยู่ดี โดยลักษณะมนุษย์ที่พระพุทธศาสนาต้องการมีเงื่อนไข ดังนี้

ก. ต้องเป็นผู้สมบูรณ์ทั้งวิชาคือความรู้ ตามที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า "ภิกษุ...ภิกษุณี... อุบาสก...อุบาสิกาผู้เป็นสาวกของเราจักยังไม่เฉียบแหลม ไม่ได้รับ แนะนำ ไม่แก้แค้น ไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบ ไม่ประพฤติตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้ว ยังบอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก กระทำให้ง่ายไม่ได้ ยังแสดง ธรรมมี ปาฏิหาริย์ข่มขี้ปรับปาวาที่บังเกิดขึ้นให้เรียบริ้อยโดยสธรรมไม่ได้ เพียงใด เราจักยังไม่ปรินิพพาน เพียงนั้น"^{๒๐} พระพุทธศาสนาจึงต้องการผู้แตกฉานหรือผู้รู้เยอะ (พาหุสัจจะ) ไม่ได้ต้องการคนที่เชื่อต่อๆ กันมาโดยไม่รู้ความหมายของคำสอน

ข. ต้องการบุคคลผู้มีจรรยาดีคือความประพฤติ บุคคลที่มีความรู้ต้องมีการปฏิบัติดีด้วย คือไม่ต้องการคนที่มีรู้แต่ตำราหรือมีแค่เหตุผล บุคคลดังกล่าวที่มีความเข้าใจมากบางคนอาจมีแต่เหตุผลเท่านั้นไม่ลึกซึ้งถึงมูลเหตุที่จะนำไปสู่ความเข้าใจคำสอนจริงๆ ได้ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงกับชาวกาลามะว่า

"อย่าได้ยึดถือตามถ้อยคำที่ได้ยินได้ฟังมา อย่าได้ยึดถือตามถ้อยคำสืบๆ กันมา อย่าได้ยึดถือ โดยที่ตนเห็นว่า ได้ยินอย่างนี้อย่าได้ยึดถือโดยอ้างตำรา อย่าได้ยึดถือโดยเดาเอาเอง อย่าได้ ยึดถือโดยคาดคะเน อย่าได้เชื่อถือโดยความตรึกตามอาการ อย่าได้ยึดถือโดยชอบใจว่า ต้องกันกับทิวของตัว อย่าได้ยึดถือโดยเชื่อว่าผู้พูดสมควรจะเชื่อได้ อย่าได้ยึดถือโดยความนัถือว่า สมณะนี้เป็นครูของเรา"^{๒๑}

การยึดถือแต่เหตุผลที่เราสืบต่อกันมาแบบข้อความข้างต้นนี้ไม่อาจทำลายความเชื่อเดิมๆ ได้ เพราะความยึดติดในความเชื่อนั้นมีมาอย่างยาวนาน เหมือนที่ตรัสกับพระสารีบุตรเรื่องการ ทรมานตนว่า "บุคคลที่ชื่อว่าทำทุกกรกิริยาเช่นกับเราไม่มี เมื่อความหมดจดมีด้วยการทำทุกกร กิริยา เราเองพึงเป็นพระพุทธเจ้า"^{๒๒} เพราะถ้าคนที่มีเหตุผลก็ต้องเชื่อในการทำทุกกรกิริยาของ พุทธองค์ได้ แต่ในบางกรณีเช่นสุนัขขี้ตดที่เชื่อในการทำทุกกรกิริยากลับไม่เป็นอย่างนั้น กลับไปเลื่อมใส

^{๑๙}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๔๐/๑๒๓.

^{๒๐}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๕/๘๘-๘๙.

^{๒๑}อง.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๕๐๕/๑๗๙-๑๘๐.

^{๒๒}ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๒/๙๓-๙๔.

เปลือยชื่อโอรกษัตติกะที่กลานเหมือนสุนัขคอยเคี้ยวกินอาหารที่คนอื่นเททิ้งบนพื้นดิน เขาเชื่อคนที่ประพฤตินั้นเท่านั้นและนั่นคือเหตุผลเดียวที่เขายึดถือ พระพุทธเจ้าจึงสอนคนลักษณะยึดติดต่อเหตุผลด้วยการประพฤตินี้ให้ดูเป็นแบบอย่างว่าไม่ใช่ทางจะเข้าถึงความจริงได้ และมีอีกข้อยืนยันหนึ่งที่ว่า "หากพระพุทธเจ้าไม่ทรงทำทุกกรกิริยาแล้ว ไม่สามารถเป็นพระพุทธเจ้าได้หรือ" ตอบว่า "ไม่ว่าจะทรงทำหรือไม่ทรงทำก็สามารถเป็นพระพุทธเจ้าได้" ถามว่า "แล้วทรงทำเพราะเหตุไร" ตอบว่า "เราจักแสดงความพยายามของตนแก่โลกพร้อมทั้งเทวโลก และคุณคือความยำอี้ด้วยความเพียรนั้นจักให้เรายินดีได้"^{๒๓} เมื่อพระพุทธเจ้าไม่จำเป็นต้องบำเพ็ญทุกกรกิริยา แต่ที่ทําเพื่อให้มีเหตุผลเพียงพอจะอธิบายถึงความเพียรดังกล่าวได้ว่าไม่เป็นแนวทางแก่การตรัสรู้ได้ก็มีน้ำหนักยิ่งขึ้นสำหรับผู้เชื่อแบบเดิมได้ ฉะนั้น การประพฤตินี้ปฏิบัติจึงเป็นวิธีแก้ไขให้บุคคลเหล่านั้นได้พิสูจน์ความเชื่อของตนเองไปพร้อมกันด้วย และพิสูจน์ผลที่ตามมาด้วยว่า "ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศล ธรรมเหล่านี้มีโทษ ธรรมเหล่านี้ผู้รู้ดีเตียน ธรรมเหล่านี้ใครสมทานให้บริบูรณ์แล้วเป็นไปเพื่อสิ่งไม่เป็นประโยชน์ เพื่อทุกข์เมื่อนั้น ท่านทั้งหลายควรละธรรมเหล่านั้นเสีย"^{๒๔}

๔. สรุป

จากข้อพิสูจน์ข้างต้นได้ยืนยันให้เห็นถึงศาสนาทั้งในแง่ที่มนุษย์ต้องการนั้นก็เพื่อดับความทุกข์ในธรรมชาติที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับการมีชีวิต เช่น ความเจ็บป่วย, ความอดอยาก เป็นต้น และดับทุกข์ในสังคม เช่น สงคราม เป็นต้น เพื่อนำพาสังคมไปสู่ความสงบสุข โดยคำสอนส่วนใหญ่ทางศาสนาจะพบว่ามีความโน้มเอียงจะทำให้เกิดความสามัคคีกัน แต่เมื่อมองในมุมเดียวหรือศาสนาเดียวอาจจะนำไปสู่ความแตกต่างเช่นเดียวกัน เพราะเป้าหมายนั้นอาจตรงกันคือความสงบ ส่วนวิธีการต่างหากที่เราควรมองว่าแตกต่างและหลากหลายได้ แต่ให้ถือว่าความต่างกันนั้นต้องไม่ลืมหายกเป้าหมายว่าเพื่อความสงบ เพราะเมื่อเราลืมหายกเป้าหมายว่าเรามีศาสนาเพื่ออะไรก็ควรคิดถึงปัญหาว่า ศาสนานั้นต้องการมนุษย์ที่สามารถเข้าใจคำสอนผ่านการฟังและศึกษาคำสอนต่างๆ จนเข้าใจดี และนำคำสอนเหล่านั้นไปปฏิบัติให้เกิดผลจริงๆ ไม่ใช่แค่ฟังแล้วยึดถืออย่างเดียวเท่านั้น ศาสนาจึงไม่ได้ต้องการคนที่เก่งพิธีกรรม เก่งทางไสยศาสตร์ เก่งตำรา และไม่ได้ต้องการคนที่ประพฤติดังเดียวโดยไม่สนใจจะอธิบายให้คนอื่นเข้าใจได้ว่าอะไรคืออะไรชั่ว แต่ต้องการคนที่เก่งทั้งความรู้และความดีประกอบพร้อมกันไป หากไม่ได้บุคคลที่พร้อมเพียงเช่นนี้แล้ว ศาสนาก็มีอยู่แค่ตอบสนองเป้าหมายของบุคคลที่เต็มไปด้วยความกิเลสแห่งความอยากได้ (โลภะ) ความโกรธ (โทสะ) และความหลง (โมหะ) เท่านั้น แต่ไม่ได้ตอบสนองความต้องการของศาสนาจริงๆ ที่ต้องการให้มนุษย์ดับทุกข์ทั้งของตนเองและสร้างสังคมที่มีความสุข

^{๒๓} ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๓/๑๓๗.

^{๒๔} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๕๐๕/๑๗๙-๑๘๐.

ตอนนี้เราคงเห็นแล้วว่าศาสนาจำเป็นต่อชีวิตของเราหรือไม่ และมนุษย์ควรมีท่าทีอย่างไรในการปฏิบัติทางศาสนา

บรรณานุกรม

๑. คัมภีร์พระไตรปิฎกและหนังสือทั่วไป

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**

กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม.** กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

ลู มารีนอฟฟ์. **The big questions ชีวิตนี้มีคำถาม.** แปลโดย สุรพงษ์ สุวจิตตานนท์.

กรุงเทพมหานคร: มายด์, ๒๕๕๑.

พล.ต.ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช. **พระพุทธศาสนากับคึกฤทธิ.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๔๘.

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. **วิกฤตพุทธศาสนา.** กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๔๒.

อนันตชัย จินดาวัฒน์. **ประวัติศาสตร์โลก (ฉบับสมบูรณ์) จากยุคหินถึงโลกาภิวัตน์.**

กรุงเทพมหานคร: ยิปซี สำนักพิมพ์, ๒๕๕๔.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **สถานการณ์พระพุทธศาสนาทวนกระแสสังคมศาสตร์.** พิมพ์ครั้งที่

๑๐, กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๖.

ธเนศ วงศ์ยานนาวา, "บทนำ Carl Schmitt: ตำนานแห่งเทว" ว่าด้วยมิตรและศัตรู, **รัฐศาสตร์สาร** ปีที่ 35 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2557).

หนังสือภาษาอังกฤษ/English texts

Bimal Krishna Matilal. **Logic, Language and Reality : Indian Philosophy and Contemporary Issues**, second edition. Delhi: Motilal Banarsidass Publishers Private Limited, 2008.

Robert A. Segal. **The Blackwell Companion to the Study of Religion.** ed. by Robert A. Segal. UK : Blackwell Publishing Ltd.,2006.

St.Augustine, "In Joan Evang", In **The Christian philosophy of Saint Augustine.** New York : Random House,1967.